

У 511.143
М 30

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

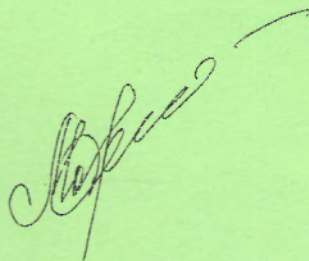
МАРЧЕНКО ОКСАНА ЮРІЇВНА

УДК: 796.06:378.180.6

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ КАТЕГОРІЙ ОСОБИСТОЇ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання
різних груп населення

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання і спорту

Дніпропетровськ – 2010

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано у Полтавському університеті споживчої кооперації України, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор **Круцевич Тетяна Юрївна**, Національний університет фізичного виховання і спорту України, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання

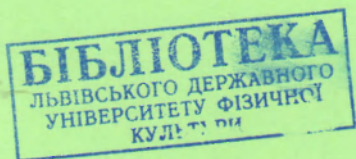
Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор **Приходько Володимир Васильович**, Національна металургійна академія України, професор кафедри управління проектами;

доктор психологічних наук, професор **Вісковатова Тетяна Павлівна**, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, завідувач кафедри диференціальної та експериментальної психології

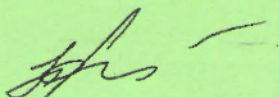
Захист відбудеться 25 березня 2010 р. об 11.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 08.881.01 Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту (49094, м. Дніпропетровськ, вул. Набережна Перемоги, 10).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту (49094, м. Дніпропетровськ, вул. Набережна Перемоги, 10).

Автореферат розіслано 16 лютого 2010 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Москаленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Демократизація суспільного життя дозволяє сьогодні повному розглянути питання, пов'язані з діяльністю людини. Це також стосується і фізичного виховання, де нині сформувалося чимало негативних тенденцій, які суперечать ідеям гармонійного розвитку особистості (М.М. Булатова, А.Т. Литвин, 2003; Л.І. Лубишева, 2004; В.В.Приходько, 2004, 2008).

Сучасні ринкові відносини сприяють формуванню нового типу людини, здатної активно використовувати закладені в ній від природи фізичні якості. Поняття «нова людина» збігається з поняттям «усебічно розвинута особистість», оскільки основними вимогами сучасного суспільства до особистості є всебічний розвиток індивідуальних здібностей, схильностей і обдаровань у всіх видах діяльності, які необхідні молодому фахівцеві, освоєння кожним індивідом досягнень науки і культури, науковий світогляд, гармонійний розвиток духовних і фізичних рис особистості (Т.Ю. Круцевич, О.І. Подлесний, 2008; О.Н. Ковальова, Т.Є. Могілевцева, 2009).

Відомо, що рівень соціальної активності студентської молоді визначається ступенем її готовності до прояву соціальної діяльності, рівнем значимості мотивів цієї діяльності, а також у сфері фізичної культури (Т.П. Вісковатова, 2008).

Тому досить прогресивно були поставлені завдання у Цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання – здоров'я нації» (1998): «Сприяти духовному і фізичному розвитку молоді, вихованню в неї почуття громадянської свідомості та патріотизму, бажання активно сприяти утвердженню державності в Україні» та «створення умов для задоволення потреб кожного громадянина України у зміцненні здоров'я, фізичному та духовному розвитку». З огляду на ідею оздоровлення нації через фізичне виховання, в Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту (2004) фізична культура розглядається як важливий чинник здорового способу життя, профілактики захворювань, організації змістовного дозвілля, формування гуманістичних цінностей та створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини (М.В. Дутчак, 2009).

Однак для того, щоб задовольнити потребу людини у зміцненні здоров'я, фізичному та духовному розвитку, треба з'ясувати її наявність. Потреба визначається як нестача конкретного блага: певного предмета чи явища, що сприяє розвитку суб'єкта й одночасно вимагає його відновлення (О.П. Єлісєєв, 2008). Благо і потреба авторами об'єднуються у поняття «цінність». «Цінності – феномени, в яких віднаходять свою культурну форму істотні сили людини. Ціннісне освоєння дійсності робить можливим співвідношення її з людськими потребами» (Г.А. Антипов, А.Н. Кочерга, 1988). «Цінності – це відносно стійкі елементи психічної структури особистості, які виступають як уявлення про те, що бажають, відображаючи значення предметів, явищ, ідей, дій для суб'єкта (індивіда, групи, класу, нації)» (А.А. Арвісто, 1975).

Аналіз дослідження проблем фізичного виховання студентської молоді останніх років спрямований здебільшого на удосконалення методики фізичного

виховання студентів з різним рівнем фізичного стану (Л.П. Долженко, 2006; Т.І. Лошицька, 2008; Н.Я. Бондарчук, 2008 та ін), теоретико-методичного забезпечення фізичного виховання (А.В. Домашенко, 2003; Ю. Жеребцов, 2007; В.Л. Волков, 2008), засобів та нормативів рухової активності (В.В. Романенко, 2003; С.Ю. Ніколаєв, 2004; О.Терещенко, 2008), професійно-прикладної фізичної підготовки (В.І. Філінков, 2003; Л.В. Хрипко, 2003; Л.П. Пилипей, 2008; О.І. Подлесний, 2009 та ін.). Це свідчить про значний розрив як у теоретичних, так і експериментальних дослідженнях між фізичним і духовним розвитком молоді. У сучасних публікаціях пріоритет надається руховій активності, її нормам, здоровому способу життя людини, проте не враховано її особистісні якості. Не визначаються і не розглядаються ціннісні орієнтири особистості, формування духовної культури, що спонукало до вилучення з обігу переважною кількістю фахівців терміна «фізична культура» і заміни його поняттями «фізичне виховання» та «рухова активність». Що призводить до утилітарного, однобічного розгляду впливу фізичних вправ на рухову, біологічну сферу людини (Ю.М. Ніколаєв, 2003; Н.М. Візтей, 2005). Однобічність розуміння фізичної культури особистості, тільки як розвитку її фізичної сфери завдяки руховій активності, знову призведе до примушення людини дотримуватися нормативів рухової активності, а не сприятиме вихованню духовної потреби в пізнанні цінностей фізичної культури, самопізнань психофізичних можливостей і здібностей рефлексії, розумінню краси людського тіла і рухових дій і, таким чином, самоіндефікації особистості як частини української національної культури.

Отже, проблема визначення причинно-наслідкових зв'язків між особистим розумінням сфери цінностей, що формуються у фізичній культурі, усвідомленням та підвищенням мотивації активного їх використання для духовного і фізичного самовдосконалення студентської молоді на сучасному етапі є актуальною.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно зі «Зведеним планом науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2006 – 2010 рр.» Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту у межах теми 3.1.2 «Науково-методичні засади удосконалення викладання дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання» (номер держреєстрації 0106U010782). Вклад автора полягає у визначенні шляхів формування ціннісних категорій фізичної культури студентів у процесі фізичного виховання.

Мета дослідження – визначити вплив занять фізичними вправами (спортивних чи фізкультурно-оздоровчих) на формування ціннісних категорій фізичної культури студентів для визначення шляхів підвищення мотивації до їх духовного і фізичного самовдосконалення.

Завдання дослідження:

1. Вивчити стан наукової розробки проблеми формування ціннісних категорій особистої фізичної культури у процесі фізичного виховання студентської молоді.

2. З'ясувати особливості мотивів та інтересів, ціннісні орієнтації студентів, які займаються у спортивному, основному та спеціальному відділеннях ВНЗ.

3. Дослідити вплив занять обраним видом спорту в урочних та позаурочних формах на структуру та ієрархію ціннісних орієнтацій студентів у сфері фізичної культури і спорту.

4. Визначити основні шляхи формування ціннісних орієнтацій студентів у процесі фізичного виховання.

Об'єкт дослідження – ціннісні категорії особистої фізичної культури студентської молоді.

Предмет дослідження – вплив спортивної та фізкультурно-оздоровчої активності на формування ціннісних категорій особистої фізичної культури у студентської молоді.

У праці використані такі **методи дослідження**: теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел; вивчення документальних матеріалів; анкетування; констатуючий та формуючий експерименти з використанням методів: психологічних тестів, рухових тестів, математичної статистики.

Наукова новизна:

– вперше дослідження потребово-мотиваційної сфери студентів, які займаються спортом, дозволило виявити ряд факторів, які лімітують формування ціннісних орієнтацій на заняттях з фізичного виховання, як процесу оволодіння знаннями, вміннями та навичками виховної, навчальної, оздоровчої та рекреаційної діяльності, до яких належать як організаційно-методичні умови, так і комунікативні, емоційні та особистісні;

– вперше було визначено структуру потребово-мотиваційної сфери студентів, де пріоритетними були потреби у безпеці, пов'язані з необхідністю захищеності, стабільності, відсутності страху, забезпеченості майбутнього; другий рівень займають цінності здоров'я, фізичного «Я», спортивних здібностей та фізичної активності; на третьому рівні – фактичні результати фізичної підготовленості, на четвертому – потреби в емоційних контактах, на п'ятому – потреби у самоактивізації;

– вперше для створення передумов задоволення базових потреб безпеки і стимулювання мотивації до занять фізичним вихованням був використаний підхід щодо вилучення лімітуючих факторів, що негативно впливають на ставлення студентів до цього процесу, заснований на свободі вибору видів рухової активності, видів педагогічного контролю чи самоконтролю, мети занять фізичними вправами. З'ясовано, що, використовуючи теорію «занурення» в обраних видах фізичної активності та вилучення лімітуючих факторів, можна впливати на формування ієрархії потреб та ціннісних орієнтирів особистості, задовольняючи базові потреби у безпеці, та сприяти переміщенню на передній план вищих особистісних потреб у самоактуалізації з ціннісними орієнтирами на індивідуальну фізичну культуру студента;

– шляхом експериментальних досліджень набуло розвитку теоретичне положення про те, що поведінка особистості визначається потребами, які переломлюються через ціннісні орієнтації і стають цільовими настановами на реалізацію мети через певну діяльність.

Практична значущість отриманих результатів полягає у:

– виявлені особливостей формування мотивів та ціннісних орієнтацій студентів (юнаків) до занять фізичним вихованням і спортом та факторів, що на них впливають, що дає змогу структурувати особистісно орієнтовану парадигму у системі фізичного виховання з урахуванням визначених потреб, мотивів та інтересів студентів.

– організаційно-методичні умови формування ціннісних орієнтацій фізичної культури студентів можуть бути використані у навчальному процесі з фізичного виховання у ВНЗ, у процесі викладання дисципліни «Теорія та методика фізичного виховання» у ВНЗ фізкультурного профілю, на курсах підвищення кваліфікації викладачів фізичного виховання. Отримані результати упроваджені в навчальний процес Полтавського університету споживчої кооперації України і Національного університету фізичної культури і спорту України, що підтверджується відповідними актами.

Особистий внесок здобувача полягає у визначенні напрямку, мети, конкретних завдань дослідження, аналізі теоретичного та зборі експериментального матеріалу, обранні методик досліджень, аналізі отриманих даних, розробці моделей організації, змісту і спрямованості фізичного виховання студентів з урахуванням мотивів та інтересів.

У публікаціях здобувача, виконаних у співавторстві, викладені результати досліджень, що визначають підходи до обґрунтування формування ціннісних категорій фізичної культури на заняттях фізичним вихованням, аналіз експериментальних даних, формулювання висновків і практичних рекомендацій.

Апробація результатів дисертаційного дослідження.

Результати проведених досліджень знайшли своє відображення у доповідях на міжнародних конференціях: XXX Міжнародна міжвузівська науково-методична конференція «Проблеми і завдання вищих навчальних закладів щодо входження в Європейський освітній простір» (Полтава, 2005); XXXI Міжнародна науково-методична конференція «Гармонізація вищої освіти України в умовах Європейської інтеграції» (Полтава, 2006); X Міжнародний науковий конгрес «Сучасний Олімпійський спорт – спорт для всіх» (Мінськ, 2007); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми розвитку руху – «Спорт для всіх» (Тернопіль, 2007); IX Міжнародна науково-практична конференція «Здоров'я у житті та спорті: фактори розвитку та зберігаючі технології» (Київ, 2008); XII Міжнародний науковий конгрес «Сучасний Олімпійський та паралімпійський спорт та спорт для всіх» (Москва, 2008); V Міжнародна науково-практична конференція «Основні напрями розвитку фізичної культури, спорту та фізичної реабілітації» (Дніпропетровськ, 2009).

Публікації. За результатами досліджень опубліковано 15 наукових робіт, серед яких 6 статей у фахових виданнях ВАК України.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, списку умовних скорочень, п'яти розділів і висновків до них, загальних висновків, практичних рекомендацій, списку використаної літератури і додатків. Дисертація викладена на 176 сторінках основного тексту, який включає 34 таблиці і 3 рисунки. У роботі використано 257 джерел, із яких 36 – іноземних.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформовано мету і завдання дослідження, розкрито наукову і практичну значущість роботи, визначено особистий внесок автора, представлена сфера апробації основних положень досліджень.

У першому розділі «**Формування ціннісних орієнтацій як основа організаційно-методичних умов фізичного виховання студентів**» розглянуто основні теоретичні аспекти категорій фізичної культури студентів та з'ясовано проблеми формування цінностей особистої фізичної культури у студентів ВНЗ.

Аналіз літературних джерел з проблем формування цінностей фізичної культури студентської молоді дозволив встановити недостатню сформованість ціннісного ставлення студентів до фізичної культури, що виявляється у низькому рейтингу таких цінностей, як фізичне здоров'я, рухова активність, здоровий спосіб життя, а також наявність негативних переживань на заняттях фізичною культурою, відсутність основних збудників активності студентів до занять фізичними вправами. Це свідчить про значний розрив як у теоретичних, так і експериментальних дослідженнях між фізичним і духовним розвитком молоді та гостру необхідність у вивченні стану розробки проблеми питання щодо формування ціннісних категорій особистої фізичної культури у студентської молоді для з'ясування основних шляхів формування ціннісних орієнтацій студентів у процесі фізичного виховання.

У другому розділі «**Методи і організація досліджень**» надано обґрунтування й опис системи методів дослідження, що адекватні об'єкту, предмету, меті і завданням дисертації.

Для вирішення поставлених у роботі завдань використовувалися наступні методи: теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел; вивчення документальних матеріалів; анкетування; констатуючий та формуючий експерименти з використанням методів: психологічних тестів, рухових тестів, математичної статистики.

Анкетування студентів проводилося з метою визначення їх ставлення до предмета «Фізичне виховання» і з'ясування мотивів, інтересів, ціннісних орієнтацій студентів, котрі займаються у різних відділеннях ВНЗ.

Загальноприйняті рухові тести використовувалися з метою оцінки фізичної підготовленості студентів.

Психологічні тести використовувалися для визначення типу темпераменту, соціотипу, емоційного стану, самооцінки фізичного «Я».

Педагогічний експеримент проводився у двох видах (констатуючий і формуючий). У констатуючому експерименті взяло участь 90 осіб (юнаки), які навчалися на I курсі Полтавського університету споживчої кооперації України.

Формуючий експеримент проводився зі студентами (юнаками) II курсу у кількості 70 осіб на початку та в кінці навчального року. Дослідження всіх ціннісних категорій у сфері фізичної культури і спорту здійснювалося на початку та у кінці навчального року.

Дослідження проводилося поетапно.

I етап (2004–2005 рр.). Здійснено інформаційний пошук, вивчення й аналіз літератури та публікацій з питань формування ціннісних категорій фізичної культури у процесі фізичного виховання студентської молоді, що дозволило окреслити проблему, визначити мету дослідження.

II етап (2006 рік). Підготовлено програму досліджень, проведено апробацію методик.

III етап (2007 рік). Проведено констатуючий експеримент з визначення потреб, мотивів, інтересів студентів, самооцінки фізичного, психічного здоров'я, ставлення студентів до різних форм занять фізичною та спортивною активністю, сформованості ціннісних пріоритетів особистої фізичної культури.

IV етап (2008 рік). Проведено формуючий педагогічний експеримент з дослідження впливу занять обраним видом спорту на структуру та ієрархію ціннісних орієнтацій студентів у сфері фізичної культури і спорту.

V етап (2009 рік). Проведено опис дисертаційного дослідження, формувалися висновки, впроваджувалися результати дослідження в практичну роботу, проведено апробацію дисертації.

У третьому розділі **«Рухова активність і мотиваційні пріоритети студентської молоді»** представлено результати вивчення індивідуальної фізичної культури студентів I курсу, які займаються у спортивному, основному та спеціальному відділеннях ВНЗ, їх потреб та мотивації до занять з фізичного виховання, результати самооцінки фізичного розвитку та порівняння цих даних з фактичними результатами фізичного розвитку студентів.

При проведенні дослідження виявлено низьку мотивацію студентів до відвідування занять з фізичного виховання. З оздоровчою та рекреаційною метою відвідують заняття 30 % студентів, для підвищення фізичної підготовленості – 27,5 %, через необхідність отримання заліку – 18,8 % і тільки 10 % студентів бажають навчитися нових вправ та використовувати їх у системі самостійних занять.

Аналіз дослідження потребово-мотиваційної сфери студентів трьох відділень – спортивного, основного та спеціального – засвідчує розбіжність в особливостях їх проявів. Студенти спортивного відділення у якості характеристик індивідуальної фізичної культури на 1-ше місце ставлять дотримання здорового способу життя, на 2-ге місце – заняття спортом, на 3-тє – регулярні самостійні заняття фізичними вправами. Студенти основного відділення, які не займаються спортом, на 1-ше місце висувають саме

спортивну діяльність, на 2-ге місце – знання про вплив фізичних вправ, на 3-тє – дотримання здорового способу життя. А загальна мета фізичного виховання, яка полягає у досяганні гармонійності розвитку, високого рівня фізичного здоров'я та підтримки його протягом тривалого часу, залишається у них на одному з останніх місць, що свідчить про несформованість понять і відмінностей у спрямованості занять фізичним вихованням і спортом.

Щоб з'ясувати, як впливають відмінності життя студентів на формування їх уявлень про цілісний образ «Я», ми поставили запитання: «Що Ви більше за все цінуєте у людях?»

Студенти спортивного відділення на 1-ше місце ставлять «інтелігентність і широке коло інтересів», на 2-ге – «товариськість і комунікабельність», на 3-тє – «вміння поводити себе на людях». «Фізична сила» поставлена на 6-тє місце. Студенти основного відділення, які не займаються спортом, на 1-ше місце висувають «фізичну силу», на 2-ге – «безкомпромісність», на 3-тє – «вміння досягти мети будь-якими засобами», на 4-тє – «вміння підкоряти собі інших». Модель їх ідеалу виявляється досить жорсткою та агресивною порівняно зі студентами, які займаються спортом.

Вивчення сформованості цінностей індивідуальної фізичної культури студентів ВНЗ дозволяє дійти висновку про низький рівень неспеціальної фізкультурної освіти, яку вони повинні були здобути в загальноосвітній школі при вивченні навчального предмету «Фізична культура». Їх уявлення у цій сфері базуються переважно на практичному досвіді і меншою мірою – на теоретичних знаннях. Про це свідчать і відмінності у способі життя, захопленнях та індивідуальних цінностях студентів.

Зіставлення результатів самооцінки «Фізичного Я» з фактичними результатами тестування фізичної підготовленості свідчать, що студенти, які не займаються спортом, неадекватно сприймають свої фізичні здібності (різниця – близько 20 %) (табл.1). Найбільше результати самооцінки та результати тестування співпадають у студентів, які займаються спортом (різниця не перевищує 5 %).

Таблиця 1

Порівняння фактичної оцінки та самооцінки фізичної підготовленості студентів, %

Відділення ВНЗ	Координація		Сила		Гнучкість		Витривалість		Загальна оцінка	
	фактична	самооцінка	фактична	самооцінка	фактична	самооцінка	фактична	Самооцінка	фактична	самооцінка
Спортивне	80	72	80	87	60	70	80	95	84	85
Основне	48	84	40	77	40	65	60	74	56	79
Спеціальне	60	82	60	77	60	72	-	-	60	83

Ієрархія потреб студентів, які займаються та не займаються спортом, має свої особливості (табл. 2). У спортсменів на 1-му місці потреби у безпеці (які пов'язані з необхідністю захищеності, стабільності, відсутності страху, забезпеченості майбутнього); на 2-му – матеріальні; на 3-му – потреби у визнанні; на 4-му – спеціальні міжособистісні і на 5-му – потреба у самовираженні. У студентів основного відділення відсутня ієрархія перших трьох потреб. Вони виражені у балах практично однаково. Проведений кореляційний аналіз довів, що між потребами існує певний взаємозв'язок, який підтверджує їх ієрархію, що допомагає з'ясувати структуру особистих мотивів студентів. Основні відмінності в ієрархії потреб спостерігаються між студентами, які займаються та не займаються спортом.

Таблиця 2

Ієрархія потреб студентів

№	Потреби	Відділення ВНЗ						Загальний результат	
		спортивне		основне		спеціальне		сума балів	рейтинг
		сума балів	рейтинг	сума балів	рейтинг	сума балів	рейтинг		
1	Матеріальні потреби	165	2	100	4	130	4	395	3
2	Потреби у безпеці	192	1	112	2	139	2	443	1
3	Соціальні потреби	123	4	111	3	132	3	366	4
4	Потреби у визнанні	162	3	117	1	144	1	423	2
5	Потреби у самовираженні	84	5	61	5	91	5	236	5

Результати наших досліджень, аналіз даних наукової літератури дозволили виділити ряд зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на формування цінностей особистої фізичної культури студентів. До зовнішніх факторів належать умови життя студентів, матеріальне забезпечення, спосіб життя, батьки, мікросередовище. Внутрішні особистісні фактори, з одного боку, відображають вплив зовнішніх і можуть оцінюватися як реакція особистості у вигляді мотиву діяльності, зацікавленості, переконливості і водночас як самостійний фактор, який впливає на ставлення до зовнішніх умов, тієї чи іншої форми індивідуальної відповідної реакції залежно від типу темпераменту, спрямованості особистості, рівня домагань, соціотипу.

У групах студентів, які спортом не займаються, визначається низка причин, віднесених до різних факторів, що лімітують формування ціннісних орієнтацій студентів у сфері фізичної культури та спорту: недостатність уваги до себе; нестерпне ставлення до буденщини й одноманітності у фізичному вихованні; емоційна пригніченість, стрес; відсутність активної діяльності у досягненні поставленої мети; відсутність варіантів вибору форм занять (організаційних чи самостійних); відсутність варіантів вибору групи для занять

фізичним вихованням за інтересами; небажання зовнішньої оцінки своїх здібностей (складання контрольних нормативів); схильність до самооцінки; неадекватна оцінка фізичного «Я»; неадекватний рівень домагань.

У четвертому розділі «Вплив спеціально організованої рухової активності на формування цінностей фізичної культури студентів» подано результати формуючого експерименту.

Грунтуючись на вищенаведених теоріях, у формуючому експерименті ми з'ясували, як заняття видом спорту впливає на структуру та ієрархію ціннісних орієнтирів фізичної культури, і йшли не через нагромадження нових педагогічних умов, а через звільнення від умов, що лімітують свободу вибору, засновуючись на свободі вибору групи, можливості переходу з однієї групи в іншу, тестування фізичної підготовки за вибором тощо.

У контрольній групі студентів ($n=20$) заняття проводилися за базовою програмою фізичного виховання у ВНЗ в обсязі 4 години на тиждень. Контрольна група складалася зі студентів, які не мали бажання обрати будь-який вид спорту як основу занять.

Експериментальними були три групи студентів, які обрали заняття футболом (E_1), фітнесом (E_2), пауерліфтингом (E_3). Заняття проводилися протягом навчального року в обсязі 4 години на тиждень.

Дослідження всіх ціннісних категорій у сфері фізичної культури і спорту студентів II курсу здійснювалося на початку (вересень) та у кінці (травень) навчального року.

Дослідження, проведені у констатуючому експерименті, виявили індивідуальне ставлення основної маси студентів до занять з фізичного виховання у ВНЗ, що призводить до частих пропусків занять (близько 60 % студентів), відсутності власної цільової настанови у процесі цих занять, окрім отримання заліку з дисципліни.

Змінилася самооцінка здібностей студентів. На початку навчального року студенти експериментальних груп оцінювали їх вище, ніж контрольної групи (30-32 та 27,8 бала відповідно), що, вірогідно, й слугувало основою для вибору занять з відповідних видів спорту. Їх оцінка спортивних здібностей знизилася на 4-5 балів. У контрольній групі оцінка спортивних здібностей навіть збільшилася до 29,9 бала, що є переоцінкою своїх властивостей.

Зовнішній вигляд студентів здебільшого задовольняє (близько 31 бала = 80 %), та їх думка про власну привабливість протягом року практично не змінюється. Однак студенти, обравши заняття фітнесом, менше задоволені своїм зовнішнім видом (28,7 бала = 74 %), що відіграло, мабуть, не останню роль у виборі виду спорту.

Оцінка глобального фізичного «Я» являє собою узагальнене сприйняття своїх фізичних здібностей, зовнішнього вигляду та задоволеності ними. На початку навчального року найвища задоволеність своїми фізичними даними була у групі E_1 (футбол) – 35,5 бала, найменша - у групі E_3 (пауерліфтинг). Наприкінці навчального року у групі E_1 , E_2 самооцінка знизилася на 3 бали та стала більш реальною. Найнижча оцінка у групі E_2 – 27,1 бала, тобто вони стали критичніше себе оцінювати, що є стимулом до самовдосконалення. У

групі К студенти загалом задоволені своїми фізичними даними (30,2 бала на початку та 31,3 бала – наприкінці року).

Самооцінка результатів діяльності студентів складалася з висновків про їх успішність, досягнення мети, значимості своїх вчинків. Протягом навчального року простежується тенденція зниження самооцінки правильності вчинків та успішності діяльності на 5-6 балів у експериментальних групах, тобто збільшується самокритичність та виникає реальне визнання доцільності своїх дій.

Водночас протягом року збільшилась кількість молодих людей, які займаються футболом та фітнесом, з високим рівнем домагань, що свідчить про їх спрямованість до самовдосконалення, та не залишилося спортсменів з неадекватним рівнем домагань. А у контрольній групі – збільшилась кількість з нереально високим рівнем домагань до 26,8 %. Цей факт підтверджується і в переоцінці свого фізичного розвитку.

З огляду на те, що у процесі діяльності формуються нові мотиви, цілі, ціннісні орієнтири, ми використали теорію повного занурення або поглинання діяльністю («приплив» за Ю.В. Любимовою). Це стан оптимального збудження, який виникає при інтересі до цієї діяльності. Занурення у неї викликає сильні позитивні емоції та сприймається людиною як внутрішнє заохочення або винагорода. Грунтуючись на вищенаведених теоріях, наш формуючий експеримент був природним і заснованим на добровільному виборі студентами виду спорту для занять відповідно до їх інтересів. Виключення лімітуючих факторів ґрунтувалося на свободі вибору групи, де бажає займатися студент (за видом спорту або загальної фізичної підготовки), можливості переходу з однієї групи в іншу, тестування фізичної підготовленості за вибором та за бажанням студента, і зарахування заліку з фізичного виховання за регулярне відвідування занять фізичним вихованням, а не за складання контрольних нормативів. Таким чином, при організації експерименту ми йшли не через нагромадження нових педагогічних умов, а через звільнення від умов, які лімітують свободу вибору студента.

Добровільний вибір занять видами спорту та зміна організаційно-методичних основ їх проведення призвели до позитивного зміщення ціннісних орієнтацій на організацію дозвілля студентів, перепідпорядкування пріоритетів на заняття спортом, читання художньої літератури, вивчення іноземних мов, захоплення музикою, допомогу батькам замість комп'ютерних ігор та перегляду телепередач. Вирізняється більш стійке визначення ціннісних морально-вольових та моральних якостей особистості студентів, які займаються футболом та фітнесом, і переміщення ціннісних орієнтирів у групі студентів, які займаються пауерліфтингом. Якщо на початку навчального року пріоритетом у них були «фізична сила», «безкомпромісність», «уміння досягати мети будь-яким чином», «уміння підпорядкувати собі інших», то у кінці навчального року на 1-ше місце вийшла «гарна зовнішність», на 2-ге – «товариськість і комунікабельність», 3-тє – «інтелігентність та широке коло інтересів».

Динаміка емоційного стану студентів, які займаються спортом (групи E₁ та E₂), свідчить про підвищення позитивних емоцій до 33-40 % наприкінці навчального року. Це стосується таких проявів, як активна спрямованість на успіх, оптимізм і комунікабельність, надія на перспективу тощо.

Результати досліджень емоційного стану студентів протягом навчального року дозволяють зробити висновок про позитивний вплив занять спортом на емоційну сферу молодих людей (табл. 3). Спортсменам притаманний активний напрям діяльності та спрямованість на успіх, вони значно відчувають позитивні емоції.

Таблиця 3

Емоційний стан студентів

Емоційний стан	Групи студентів															
	E ₁ (n=15)				E ₂ (n=20)				E ₃ (n=15)				K (n=20)			
	Початок року		Кінець року		Початок року		Кінець року		Початок року		Кінець року		Початок року		Кінець року	
	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%
Позитивні емоції	2	13,3	5	33,3	6	30	8	40	7	46,6	6	40	6	40	3	20
Негативні емоції	9	60	5	33,3	6	30	5	25	3	20	5	33,4	5	33,3	8	53,3
Стан стресу	3	20	1	6,7	4	20	1	5	2	13,4	2	13,3	3	20	3	20
Стан задоволення	1	6,7	4	36,7	4	20	6	30	3	20	2	13,3	1	6,7	1	6,7

З огляду на твердження психологів та соціологів, що поведінка людини визначається її потребами (В.А. Медведєв, 2009; Е.Н. Перфільєва, 2001; Г.А. Пивоваров, 1996; Р.А. Пилоян, 1984), було досліджено динаміку змін потреб студентів на початку та у кінці навчального року.

За результатами досліджень було виділено 44 кількісних показників, які характеризують психологічні та фізичні якості особистості. Був проведений факторний аналіз, у результаті якого було з'ясовано структуру потребомотиваційної сфери студентів, які займаються спортом.

На початку навчального року простежувалася така ієрархія потреб: 1-ше місце – потреби безпеки та життєві потреби, (захищеність, стабільність); 2-ге – цінності здоров'я, фізична активність; 3-те – фізична підготовленість; 4-те – соціальні потреби (насамперед стосунки з людьми); 5-те – потреби у самоактуалізації.

Наприкінці навчального року визначається дещо інша ієрархія потреб та цінностей: 1-ше – потреби у самоактуалізації (з 5-го місця); 2-ге – цінності фізичного «Я» (спортивні здібності, зовнішній вигляд); 3-те – оцінка фізичної підготовленості; 4-те – потреби у безпеці та визнанні, які, ймовірно, були задоволені при заняттях спортом (з 1-го на 5-те); 5-те – потреби в емоційних контактах (з 4-го на 5-те).

Таким чином, використовуючи теорію «занурення» в обраний вид фізичної активності та вилучення лімітуючих факторів при організації процесу

фізичного виховання, можна впливати на формування ієрархії пріоритетних потреб та ціннісних орієнтирів особистості, задовольняючи базові потреби у безпеці (які пов'язані з необхідністю захищеності, стабільності, відсутності страху, забезпеченості майбутнього) та сприяти переміщенню на передній план вищих особистісних потреб у самоактуалізації з ціннісними орієнтирами на індивідуальну фізичну культуру.

У п'ятому розділі «Аналіз та обговорення результатів дослідження» підведено підсумки дослідження та отримано три групи даних, які підтверджують дані інших авторів, розвивають і доповнюють теоретичні положення та є абсолютно новими.

Підтверджено, що на ціннісно-мотиваційну структуру особистості студента у сфері фізичної культури та спорту впливають зовнішні фактори, зокрема, умови життя, матеріальне забезпечення, умови навчання у ВНЗ, режим і вид рухової активності, які, переломлюючись через свідомість, значно впливають на ціннісні орієнтації, що виражаються у мотивах, інтересах, спрямованості особистості, рівні домагань, переживаннях, ідеалах, цілях, бажаннях, самооцінці фізичного «Я» (Н.А. Антонова, 2003; Г.В. Безверхня, 2003; Б.Ф. Куланін, 1986; Ю.В. Любимова, 2003; О.І. Смакула, 2004; В.В. Пятков, 1999 та ін.).

Шляхом експериментальних досліджень набуло подальшого розвитку теоретичне положення про те, що поведінка особистості керується потребами, які переломлюються через ціннісні орієнтації і стають цільовими настановами на реалізацію мети через певну діяльність.

Уперше дослідження потребово-мотиваційної сфери студентів, які не займаються спортом, дозволило виявити ряд факторів, які лімітують формування ціннісних орієнтацій на заняттях з фізичного виховання; було визначено структуру потребово-мотиваційної сфери студентів шляхом факторного аналізу її компонентів та використаний підхід до виключення лімітуючих факторів, які негативно впливають на ставлення студентів до процесу фізичного виховання.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз сучасних підходів до розвитку фізичної культури в Україні визначає пріоритет рухової активності, здорового способу життя фактично у відриві від особистісних якостей людини. Не розглядаються і не враховуються ціннісні орієнтири особистості, формування її духовної культури, а не тільки духовного здоров'я. У дослідженнях простежується недостатня сформованість ціннісного ставлення студентів до фізичної культури, а також наявність негативних переживань при заняттях фізичним вихованням та відсутність основних збудників активності студентів до занять фізичними вправами.

2. У результаті дослідження виявлено низьку мотивацію студентів до відвідування занять з фізичного виховання. З оздоровчою та рекреаційною метою відвідують заняття 30 % студентів, для підвищення фізичної підготовленості – 27,5 %, через необхідність отримання заліку – 18,8 % і тільки

10 % студентів бажають навчитися нових вправ та використовувати їх у системі самостійних занять. Низьку зацікавленість до занять з фізичного виховання молоді люди пояснюють незадоволеністю змістом занять, відсутністю видів рухової активності за вибором та системою контролю, яка побудована на тестових нормативах.

3. Вивчення сформованості цінностей індивідуальної фізичної культури студентів спортивного, основного та спеціального відділень ВНЗ дозволяють зробити висновок про низький рівень неспеціальної фізкультурної освіти, яку молоді люди мали отримати у загальноосвітній школі при опануванні навчального предмета «Фізична культура». Їх уявлення у цій галузі базуються переважно на практичному досвіді та меншою мірою – на теоретичних знаннях. Про це свідчить і різниця у способі життя, захопленнях та індивідуальних цінностях студентів, які займаються чи не займаються спортом, і студентів, які мають відхилення у стані здоров'я.

4. Вивчення уявлень про свої фізичні якості, пізнання свого тіла та його оцінки дає можливість виявити регулятори поведінки особистості, спрямованість на самовдосконалення. Дослідження індивідуального профілю самооцінки фізичного «Я» свідчить, що найближче до фактичних результатів перебувають студенти спортивного відділення. Найбільші неспівпадання можна відзначити у студентів основного та спеціального відділень, де розбіжність становить понад 20 %. Студенти основного відділення переоцінюють свої фізичні здібності у координації на 36 %, у силі – на 37 %, у гнучкості – на 25 % та витривалості – на 14 %. Це підтверджує думку авторів, що програма фізичного виховання у школі та ВНЗ мало сприяє формуванню реалістичного уявлення особистості про її фізичний розвиток. Знижені фактичні показники фізичної активності та фізичних якостей, підвищена самооцінка зменшує значимість оздоровчого, освітнього та виховного ефекту занять, оскільки студенти не можуть оцінити внесок вправ у розвиток власних можливостей та здібностей.

5. Рейтинг інструментальних цінностей (за М.Рокичем), виділених молодими людьми, свідчить швидше про їх ідеали, ніж про спосіб дій в життєвих ситуаціях, бо не відповідає їх життєвим цілям. Так, на перше місце студенти основного та спеціального відділень поставили «освіченість» та «загальну культуру», тоді як сам процес пізнання та набуття загальної культури перебуває на останніх місцях. Студенти спортивного відділення на перше місце висувають «вихованість», що підтверджує їх пріоритетні цінності інтелегентності, комунікабельності та вміння поводитись у суспільстві. Вивчення рейтингу інструментальних цінностей підтверджує відсутність у основної маси студентів ціннісних пріоритетів, які сприяють виявленню активної життєвої позиції, спрямованої на досягнення конкретної мети.

6. Переважна більшість студентів має помірний рівень домагань (51 %). Однак у 40 % студентів основного відділення та 53,4 % студентів спеціального відділення простежено занижений рівень домагань, який може розвиватися внаслідок дефіциту соціально значимого успіху та викликати зниження мотивації до занять з фізичного виховання і самостійних занять фізичними вправами, а також викликати невпевненість у собі та страх перед труднощами.

Корекція рівня домагань може бути спрямована на узгодження уявлення про бажаний результат і власними здібностями та можливостями. Закріплення цього узгодження у конкретній спортивній або фізкультурній успішній діяльності підвищує адекватність рівня домагань та сприяє формуванню нових ціннісних орієнтирів.

7. Аналіз соціотипів як моделі усталеної поведінки людей допоміг з'ясувати життєві прояви властивостей нервової системи та їх вплив на особливості формування цільових установок у способі життя студентів. Використання методики Люшера дозволило з'ясувати емоційний фон, на якому здійснюється навчальна діяльність студентів. З огляду на результати, основна маса студентів (51 %) відчуває негативний психологічний стан. Звертаючи увагу на низький відсоток (22 %) активних станів, які спрямовані на подолання труднощів, студенти спортивного відділення більшою мірою відчувають позитивні емоції (89 %), ніж студенти основного (40 %) та спеціального (32 %) відділень ВНЗ. Спортсменам притаманний активний напрям діяльності (25 %) та спрямованість на успіх і визнання (25 %). Це підкріплюється також бажанням звернути на себе увагу та вразити оточуючих своїм успіхом (38 %). Вони менше відчувають негативний стан і стрес.

8. Аналіз власних результатів досліджень і даних наукової літератури дозволив визначити ряд зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на формування цінностей студентів у сфері фізичної культури і спорту. До зовнішніх факторів належать умови життя молодих людей, які пов'язані не тільки з місцем проживання (в гуртожитку чи з батьками), але і з матеріальним забезпеченням, оскільки за рейтингом потреба у забезпеченні свого майбутнього та покращення матеріального положення знаходиться серед пріоритетних, а також спосіб життя, вплив сімейного виховання, мікросередовища, школи, засобів комунікації. Перераховані фактори є зовнішнім фоном, на якому функціонує система фізичного виховання у ВНЗ, яка здебільшого контролювана, позаяк має свої організаційні і методичні основи. Внутрішні особистісні фактори, з одного боку, відображають вплив зовнішніх і можуть оцінюватися як реакція особистості у вигляді ціннісного ставлення, мотиву діяльності, зацікавленості, переконаності, і водночас як самостійний фактор, який впливає на ставлення до зовнішніх умов залежно від темпераменту, спрямованості особистості, рівня домагань, соціотипу.

9. У групах студентів, які не займаються спортом, виділяється ряд причин, які належать до різних факторів, що лімітують формування ціннісного ставлення до фізичного виховання, серед яких: недостатність уваги до себе; незадоволеність у визнанні себе; нестерпне ставлення до буденності й одноманітності у фізичному вихованні; емоційна пригніченість, стрес; низька соціальна активність; відсутність активної діяльності з досягнення поставленої мети; відсутність варіантів вибору форми занять (організованих чи самостійних); відсутність варіантів вибору груп для занять за інтересами; небажання зовнішньої оцінки своїх здібностей (складання контрольних нормативів), схильність до самооцінки; неадекватна оцінка фізичного «Я»; неадекватний рівень домагань.

10. Для утворення оптимальних умов організації навчально-виховного процесу фізичного виховання у ВНЗ був використаний підхід уникнення лімітуючих факторів, які негативно впливають на ставлення студентів до цього процесу, заснований на свободі вибору видів рухової активності, мети занять фізичними вправами, видів педагогічного контролю та самоконтролю. Результати формуючого природного експерименту показали, що студенти дослідних груп, які обрали футбол, фітнес, пауерліфтинг, підвищили на 0,8 бала задоволеність від занять фізичним вихованням у кінці навчального року, а контрольна група знизила задоволеність від занять на 0,7 бала. Усталилася думка студентів, які займаються спортом за інтересом, про позитивний вплив занять на загальну культуру (у середньому на 0,4 бала). Вивчаючи думку студентів, ми визначили рейтинг видів контролю. У студентів експериментальних груп вони розташувалися у такому порядку: функціональні спроби (67%), антропометричні виміри (64%), контрольні вправи з виду спорту (51%), самоконтроль (39%), державні тести (26%). У студентів контрольної групи на 1-му місці – самоконтроль (64%), на 2-му – антропометричні виміри (62%), на 3-му – функціональні спроби (57%), на 4-му – державні тести (32%).

11. Спеціалізовані заняття на базі видів спорту сприяють підвищенню рівня неспеціальної фізкультурної освіти, формуванню понятійного апарату та самооцінки результатів своєї діяльності. Протягом навчального року простежується тенденція до зниження самооцінки (на 5-6 балів) в експериментальних групах, тобто у студентів збільшується критичність до себе та посилюється реальне пізнання доцільності своїх дій. Водночас збільшився рівень домагань молодих людей, які займаються футболом та фітнесом, котрий перебуває на межі «помірного» та «високого» рівня на 35 – 25% відповідно.

12. У результаті факторного аналізу було визначено структуру потребно-мотиваційної сфери студентів на початку навчального року. Пріоритетними виявилися потреби у безпеці, пов'язані з необхідністю захищеності, стабільності, відсутності страху, забезпеченості майбутнього. Другий рівень посідають цінності здоров'я, фізичного «Я», фізичної активності. 3-тє місце в ієрархії належить фактичним результатам фізичної підготовленості, на 4-му – потреби в емоційних контактах, на 5-му – потреби у самоактуалізації.

13. З'ясовано, що, використовуючи теорію «занурення» в обраний вид фізичної активності та вилучення лімітуючих факторів при організації процесу фізичного виховання, заснованого на свободі вибору студентів, можна впливати на формування ієрархії пріоритетних потреб та ціннісних орієнтирів особистості, задовольняючи базові потреби у безпеці та переміщуючи на передній план більш високі особистісні потреби у самоактуалізації з ціннісними орієнтирами на індивідуальну фізичну культуру, про що свідчать результати досліджень у кінці навчального року.

Перспективою подальших досліджень є поглиблене вивчення впливу контрольованих факторів зовнішнього середовища на формування ціннісних орієнтацій студентів та їх гендерні відмінності.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Марченко О.Ю. Відновлення спортивної працездатності у процесі занять фітнесом: методичні рекомендації для самостійних занять студентів / О.Ю. Марченко, І.А. Васецький, Н.М. Ахтирська. – Полтава: ПУСКУ, 2007. – 25 с. (внесок автора полягає у дослідженні закономірностей відновлюваних процесів для підвищення працездатності та раціонального планування спортивного вдосконалення).
2. Марченко О.Ю. Основи здорового способу життя студентської молоді: методичні рекомендації до самостійних занять студентів / О.Ю. Марченко, А.І. Штриголь. – Полтава: ПУСКУ, 2009. – 25 с. (внесок автора полягає в розробці сучасних підходів та настанов щодо організації заходів із зміцнення здоров'я та залучення студентів до здорового способу життя).
3. Марченко О.Ю. Фітнес для всіх: методичні рекомендації до самостійних занять для студентів / О.Ю. Марченко, Н.А. Новицька, Н.М. Ахтирська. – Полтава: ПУСКУ, 2009. – 17 с. (внесок автора полягає в обґрунтуванні впливу фітнесу на психоемоційний стан студентів).
4. Марченко О.Ю. Формування фізичної культури студентів у процесі навчання у вищих навчальних закладах / О.Ю. Марченко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2008. – №2. – С. 82-84.
5. Круцевич Т.Ю. Сформованість цінностей індивідуальної фізичної культури студентів різних відділень вузу / Т.Ю. Круцевич, О.Ю. Марченко // Спортивний вісник Придніпров'я – науково-практичний журнал, 2008. – №3-4. – С. 103-106 (внесок автора полягає у дослідженні цінностей індивідуальної фізичної культури студентів ПУСКУ, віднесених до різних відділень ВНЗ).
6. Марченко О.Ю. Вплив занять спортом на формування цінностей індивідуальної фізичної культури студентів / О.Ю. Марченко // Спортивний вісник Придніпров'я: науково-практичний журнал, 2009. – №2-3. – С. 82-89.
7. Марченко О.Ю. Відношення студентів, які займаються та не займаються спортом, до занять фізичним вихованням / О.Ю. Марченко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: науковий журнал, 2009. – №9. – С. 85-88.
8. Марченко О.Ю. Фактори, які впливають на формування цінностей студентів у фізичній культурі / О.Ю. Марченко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: науковий журнал, 2009. – №9. – С. 85-88.
9. Марченко О.Ю. Формування фізичної культури студентів у системі вищої освіти / О.Ю. Марченко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту: науково-теоретичний журнал. – К.: Олімпійська література, 2009. – №2. – С. 78-81.
10. Марченко О.Ю. Підвищення освітньо-виховного потенціалу фізичної культури у формуванні особистості сучасного фахівця / О.Ю. Марченко,

- Н.А. Новицька // Модернізація змісту і технологій підготовки фахівців: матеріали ХХХ міжвузівської науково-методичної конференції. – Полтава: ПУСКУ, 2005. – С. 115-117 (внесок автора полягає у визначенні впливу занять з фізичного виховання на формування особистості майбутнього фахівця).
11. Марченко О.Ю. Формування потреби фізичного вдосконалення студентів вищих навчальних закладів / О.Ю. Марченко // Гармонізація вищої освіти України в умовах європейської інтеграції: матеріали ХХХІ міжнародної науково-методичної конференції, присвяченої 45-річчю університету. – Полтава: ПУСКУ, 2006. – С. 308-310.
 12. Круцевич Т.Ю. Вплив занять фізичними вправами на формування ціннісних категорій фізичної культури / Т.Ю. Круцевич, О.Ю. Марченко, Г.М. Безверхня // Актуальні проблеми розвитку руху «Спорт для всіх»: досвід досягнення, тенденції: матеріали ІІ Міжнародної наук.-практ. конф.: тези доповіді. – Тернопіль: ТНПУ, 2007. – С. 43-47. (внесок автора полягає у дослідженні ієрархії ціннісних категорій у молоді, яка займається і не займається фізичною культурою і спортом).
 13. Круцевич Т.Ю. Формирование ценностных категорий в процессе физического воспитания студентов / Т.Ю. Круцевич, О.Ю. Марченко // Современный олимпийский спорт и спорт для всех: материалы XI Международного научного конгресса: тезисы доклада. – Минск: БГУФК, 2007. – С. 402-404. (внесок автора полягає у виявленні особливостей впливу соціальних умов в організації вільного часу студентів на їх ціннісні орієнтири).
 14. Марченко О.Ю. Влияние внешних и внутренних факторов на формирование ценностных ориентаций физической культуры студентов / О.Ю. Марченко, Т.Ю. Круцевич // Современный олимпийский паралимпийский спорт и спорт для всех: материалы XII Международного научного конгресса: тезисы доклада. – Москва: РГУФК, 2008. – С. 133-134. (внесок автора полягає у визначенні факторів, які впливають на формування ціннісних орієнтацій студентської молоді).
 15. Круцевич Т.Ю. Отношение студентов к занятиям по физическому воспитанию в вузе / Т.Ю. Круцевич, О.Ю. Марченко // Физическое воспитание и спорт в системе образования как фактор физического и духовного оздоровления нации: материалы Международной науч.-практ. конф.: тезисы доклада. – Минск: БГУФК, 2009. – С. 150-153. (внесок автора полягає у пошуку нових шляхів оптимізації фізичного виховання у ВНЗ).

АНОТАЦІЇ

Марченко Оксана Юрїївна. Формування ціннісних категорій особистої фізичної культури у студентської молоді. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту зі спеціальності 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення.

У роботі здійснено аналіз проблем формування ціннісних категорій особистої фізичної культури у студентської молоді. Визначено особливості мотивів, інтересів, ціннісних орієнтацій студентів, котрі займаються у різних відділеннях ВНЗ, та вплив занять обраним видом спорту на ієрархію їх потреб та ціннісних орієнтацій у сфері фізичної культури і спорту.

Аналіз власних результатів досліджень і даних наукової літератури дозволив визначити ряд зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на формування цінностей студентів у сфері фізичної культури і спорту. До зовнішніх факторів належать умови життя молодих людей, матеріальне забезпечення, вплив сімейного виховання, мікросередовища, школи, засобів комунікації. Внутрішні особистісні фактори, з одного боку, відображають вплив зовнішніх і можуть оцінюватися як реакція особистості у вигляді ціннісного ставлення, мотиву діяльності, зацікавленості, переконаності, і водночас – як самостійний фактор, який впливає на ставлення до зовнішніх умов залежно від темпераменту, спрямованості особистості, рівня домагань, соціотипу.

Дослідження потребово-мотиваційної сфери студентів, які не займаються спортом, дозволило виявити фактори, які лімітують формування ціннісних орієнтацій на заняттях з фізичного виховання як процесу оволодіння знаннями, вміннями та навичками виховної, навчальної, оздоровчої та рекреаційної діяльності, до яких належать як організаційно-методичні умови, так і комунікативні, емоційні та особистісні.

З'ясовано, що, використовуючи теорію «занурення» в обраний вид фізичної активності та вилучення лімітуючих факторів при організації процесу фізичним вихованням, можна впливати на формування ієрархії пріоритетних потреб та ціннісних орієнтирів особистості.

Таким чином, виявлені особливості формування мотивів та ціннісних орієнтацій студентів (юнаків) до занять фізичним вихованням і спортом та факторів, що на них впливають, дають змогу структурувати особистісно орієнтовану парадигму у системі фізичного виховання з урахуванням визначених потреб, мотивів та інтересів студентів.

Ключові слова: фізична культура, фізичне виховання, категорія, цінність, ціннісні орієнтації, особистість, потреби, мотиви.

Марченко Оксана Юрьевна. Формирование ценностных категорий личной физической культуры у студенческой молодежи. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.02 – Физическая культура, физическое воспитание разных групп населения.

В работе осуществлен анализ проблем современной физической культуры, среди которых существенной является формирование ценностных категорий индивидуальной физической культуры молодежи.

Изучение сформированности ценностей индивидуальной физической культуры студентов спортивного, основного и специального отделений вуза позволяют сделать вывод о низком уровне неспециального физкультурного образования, которое они должны были получить в общеобразовательной школе при изучении предмета «Физическая культура». Представления молодых людей в этой области базируются преимущественно на практическом опыте и в меньшей степени на теоретических знаниях.

Анализ собственных результатов исследований и данных научной литературы позволил определить ряд внешних и внутренних факторов, влияющих на формирование ценностей студентов в сфере физической культуры и спорта. К внешним факторам относятся условия жизни молодых людей, материальное обеспечение, образ жизни, влияние семейного воспитания, микросреды, школы, средств коммуникации. Внутренние личностные факторы, с одной стороны, отображают влияние внешних и могут оцениваться как реакция личности в виде ценностного отношения, мотива деятельности, заинтересованности, убежденности и одновременно, как самостоятельный фактор, который влияет на отношение к внешним условиям в зависимости от темперамента, направленности личности, уровня притязаний, социотипа.

В результате исследования в группах студентов, которые не занимаются спортом, выделены ряд причин, которые относятся к различным факторам, лимитирующим формирование ценностного отношения к физическому воспитанию, среди которых: недостаток внимания к себе; эмоциональная подавленность, стресс; низкая социальная активность; отсутствие активной деятельности для достижения поставленной цели; отсутствие вариантов выбора формы занятий (организованных или самостоятельных); отсутствие вариантов выбора групп для занятий по интересам; нежелание внешней оценки своих способностей (сдача контрольных нормативов); склонность к повышенной самооценке; неадекватная оценка физического «Я»; неадекватный уровень притязаний.

Исследования показали, что, используя теорию «погружения» в избранный вид физической активности и исключение лимитирующих факторов, которые негативно влияют на отношение студентов к процессу физического воспитания, учитывая свободу выбора студентами видов двигательной активности, можно влиять на формирование иерархии приоритетных потребностей и ценностных ориентиров личности.

Таким образом, определенные особенности формирования мотивов, ценностных ориентиров студентов к занятиям физическим воспитанием и спортом и влияющих на них факторов, дают возможность структурировать личностно ориентированную парадигму в системе физического воспитания, учитывая потребности, мотивы и интересы студентов.

Ключевые слова: физическая культура, физическое воспитание, категория, ценность, ценностные ориентации, личность, потребности, мотивы.

Annotation. Marchenko O.U. Forming of value categories of personal physical culture of students youth. – Manuscript.

Dissertation for a candidate of physical culture and sport degree specialty 24.00.02 – Physical culture, physical education of different groups of population.

The work deals with the issue of forming value categories of personal physical culture in the process of physical education of students youth. Peculiarities of motives, interests, value orientations of students studying in different departments of the university and the influence of going into a certain type of sports on the hierarchy of students value orientations in the sphere of physical culture and sports are different.

The analysis of the research results and data of scientific literature allowed to define external and internal factors which influence on the formation of students values in physical culture and sports. To external factors belong life conditions of young people which are connected not only with the place of living (in the dormitory or with parents) but with material status, family influence, microenvironment, school, means of communication. Internal personal factors on the one hand reflect the influence of external and can be evaluated as personal reaction in the form of value attitude, activity motive, interest, persuasiveness and at the same time as an independent factor influencing attitude to external conditions depending on temperament, personal trends, level of desires, sociotype.

Research revealed that the use of the «absorption» theory in the chosen kinds of sports and liquidation of limiting factors can influence the formation of hierarchy of needs and value orientations of a person by satisfying basic needs in safety and move to the first place higher personal needs in self realization with value orientation on individual physical culture of student.

Keywords: physical culture, physical education, category, value, value orientations, personality, needs, motives.